

NAM.RA'LARIN KULLANIMINA HİTİT METİNLERİNDEN ÖRNEKLER*

*Ali Osman TİRO***

Makale Bilgisi

Başvuru: 27 Şubat 2018

Kabul: 14 Mart 2018

Article Info

Received: February 27, 2018

Accepted: March 14, 2018

Öz

Hititlerin savaşlar sonucu elde ettiği ganimetler arasında sayılan NAM.RA'ların kullanımı ile ilgili bilgi veren bazı metinler bu çalışmada ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Söz konusu metinlerden NAM.RA'ların hangi alanlarda ve ne boyutta kullanıldığına dair çıkarımlar yapılmaktadır. Bu veriler bize aynı zamanda NAM.RA'ların Hitit sosyo-ekonomik sistemi içindeki yeri ve önemi hakkında bilgiler vermektedir.

Anahtar sözcükler: *Hititler, NAM.RA, Ekonomi, Nüfus politikası*

* Bu çalışma, 2017 yılında Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde sunulan, yazarın "Hititlerde Toplu Nüfus Aktarımları ve Ülke İçinde Kullanımları" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı, Hititoloji Bilim Dalı. aliosmantiro48@gmail.com

Abstract**Samples about Using of NAM.RA from Hittite Texts**

Some of the texts about using of NAM.RA those among the booty after a war, has mentioned in this paper. It's also possible that deducing where and how to using of NAM.RA people. This datum also informs us about place and importance of NAM.RA in socio-economic system of Hittite state.

Keywords: *Hittites, NAM.RA, Economy, Population policy*

Anadolu'da merkezi bir yapıyı ortaya koyan ve bildiğimiz ilk devleti kuran Hititler, kuruluşundan beri düzenlenen askeri seferler sonucu elde ettikleri maddi-manevi unsurları, metinlerde kayda geçiriyordu. Bunların arasında savaşılan bölgeden alınan hayvanlar, değerli madenlerden, taşlardan yapılmış eşyaların yanı sıra, NAM.RA¹ olarak tanımladıkları insanlar da bulunmaktaydı. NAM.RA sözcüğü, Mezopotamya kaynaklarında NAM.RI olarak da geçmekte ve Akadca karşılığının *ŠALLATU*, Hititçe karşılığının ise *arnuḫala-*² olduğu bilinmektedir. NAM.RA ifadesiyle bir çok metinde karşılaşmamıza rağmen bilgi verme noktasında çoğu yetersizdir. Bu çalışmada NAM.RA'ların nerelerde ve nasıl kullanıldığı hakkında bilgi veren metin yerleri ele alınmış ve bir değerlendirme yapılmıştır. Hititlerin Anadolu'ya egemen oldukları süreç boyunca nüfus aktarımını hangi boyutlarda gerçekleştirdikleri, bize de insan gücünün o dönemdeki önemini anlatabilmektedir. Aşağıdaki tabloda kralların metinlerde bahsettiği NAM.RA sayıları hakkında genel bilgi verilmektedir.³

KRAL	NAM.RA SAYISI
I./II. Tudḫaliya	NAM.RA'lar (sayısı belli değil), 10.000 asker ve 600 arabalı savaşçı (CTH 142)
I. Šuppiluliuma	3.330 tutsak ve NAM.RA (CTH 40)
II. Muršili	90.000 tutsak ve NAM.RA (CTH 61)
III. Ḫattušili	7.000 NAM.RA (CTH 181)

Gaşga üzerine sefere çıkan II. Muršili, bu sefer sonucunda 15.500 civarında NAM.RA ile beraber Ḫattuša'ya döndüğünü anlatmaktadır:

¹ Savaş sonrasında bir çeşit ganimet olarak alıkonulan kişi. Rüster – Neu 1989: 339, Puhvel 1984: 166, Ünal 2016: 367.

² Sözcük olarak “*sevk edilmiş*” anlamına gelir Alp 1949: 254, 259 vd., ayrıca bkz. Ünal 2016: 83.

³ Hoffner 2002: 61'de yer alan bilgiler temel alınarak hazırlanmıştır.

KBo 3.4⁴(CTH 61)**öy. II**

83 [*nu-za ku-in* NAM.RA^{HL.A}]*I-NA É.LUGAL ú-ya-te-nu-un n*]a-aš I 10.000 5 *LI-IM* [5 *ME*] NAM.RA

84 [*e-eš-ta ...*]

83 ve kralın resmi yapısına getirdiğim NAM.RA'(ların sayısı) 15.500 NAM.RA

84 idi. ...

Buna ek olarak II. Murşili, Arzağa seferinden dönüşte 66.000 NAM.RA aldığı yönünde bir bilgi vermektedir (KBo 3.4 ay. III 32-34⁵) ancak bu kişilerin neden, nasıl alındığı, nerelerde kullanıldığı ya da nerelerde yerleştirildiği konusundan hiç bahsedilmez. Yine de söz konusu askeri seferler sırasında nakledilen nüfusun, hayvanların ve diğer ganimetlerin de kaydının tutulduğu görülmektedir.⁶

Hitit devletinin siyasi ve iktisadi politikası gereği, diğer gelir kaynakları gibi, savaş sonrası elde edilen ganimetler de başkent Hattuşa'da toplanırdı.⁷ Buna göre, günümüz koşullarında bile oldukça fazla sayılabilecek sayıda insanla seferden dönülmesi, bu insan kaynağının nerede ve nasıl kullanılacağı sorununu da beraberinde getirmiştir. Metinlerden, bu kişilerin orduda, çiftliklerde, nüfusu az alanlarda ve tapınaklar da dâhil olmak üzere diğer hizmetlerde kullanıldığı bilinmektedir.⁸ Örneğin, kraliçe Puduhepa'nın tanrıça Lelwani'ye yakarışını anlatan metinde, (CTH 585) tanrıça Lelwani'nin hizmetine verilenlerin adları ve memleketleri sayılmıştır. Burada bazı adların Luvice⁹ olduğu düşünülmektedir.¹⁰ Tarım toplumlarında, kırdaki nüfusu mümkün olan en yüksek yoğunlukta tutmak, bu yapıdaki devletlerin önemli bir sorunudur. Çünkü nüfus toprağa bağlıdır ve kırsal yoğunluk ancak merkezi yönetimce düzenlenmiş planlı nüfus değiştirmeleri ile istenen yoğunlukta tutulabilir. Bu durumda ise, mevcut olan şartlara göre

⁴ Goetze 1933: 64-65.

⁵ **32-34** ...*nu-za* KUR ^{URU}*Ar-za-u-ya ku-it hu-ma-an tar-aḫ-hu-un* ^{DUTUŠI}*ku-in* NAM.RA *I-NA É.LUGAL ú-ya-te-nu-un na-aš an-da* 1 *e-it-ta* VI SIG⁷ VI *LI-IM* NAM.RA *e-eš-ta* **32-34**...ve Arzağa ülkesini tamamen mahvettim. Ben Güneşim, saraya götürdüğüm NAM.RA sayısı bir seferde 66.000 NAM.RA idi.

⁶ Bryce 2003: 78.

⁷ Reyhan 2009: 157.

⁸ Alp 1949: 253.

⁹ Söz konusu adların *-uiiḫa-* son ekiyle bitmesi sebebiyledir. Örneğin Maraššaiiḫa, Pařanauiiḫa, Ulilaiiḫa gibi. Bu şahısların memleketleri ise metinde Durmitta ülkesi olarak belirtilmiştir Otten ve Souček 1965: 48.

¹⁰ Otten ve Souček 1965: 48.

en çok üretimin sağlanmasına yönelik kararlar, bir merkezden kararlaştırılır. Bunu yapabilmeyen ise iki önkoşulu vardır;

1- Toplumun denetleyen ve çıkarlarına uygun olarak üretimi, üretimin boyutunu ve yer seçimini belirleyen bir merkezi yapı.

2- Nüfusun sistem içinde yer değiştirmesini zorunlu kılan ve bunu sağlayan bir toplumsal kurum.¹¹

Bu analizi, Hitit örneğine uyguladığımızda, ya da başka bir deyişle, Hititlerdeki nüfus aktarım uygulamalarına bu çerçevede baktığımızda ise ilk koşulu sağlayan merkezi yapının Hitit kralı olduğu açıktır. Elbette bunun kararını tek başına veriyor gibi görünse de kentlerden ve yöneticilerinden gelen istekleri de göz önüne aldığı ortadadır. İkinci koşulun karşılığı ise -en azından nüfusun aktarımını sağlayan yapı olarak- Hitit ordusu olmaktadır. Nüfus gruplarını -savaş sonucunda ele geçirdiği tutsakları- kendi istekleri dışında, NAM.RA olarak devlet sınırları içinde dağıtan Hitit devletinin bu politikası, tarım ve hayvancılık etkinliklerinin nüfusa bağlı nedenlerle azalmamasının yanında, seferler sonucunda getirilen nüfusun da üretime katılımının sağlanması olarak özetlenebilir. Yani bir askeri seferde kaybettiği yetişkin nüfus oranını, savaş sonucunda tutsak olarak beraberinde götürdüğü insanlarla karşılayabilir. Diğer bir deyişle, eğer sosyal sistem içinde, bir nedenden dolayı üretim için gerekli işgücünü sağlamakta yetersiz kalırsa, söz konusu işgücü, merkezi otorite tarafından üretim alanına zorla getirilmekte ve çalıştırılmaktadır.¹² Ayrıca NAM.RA'ların listelendiği başka metinlerden de söz konusu politikanın uygulamaları görülebilmektedir:

KUB 51.23 + KUB 57.108¹³ (CTH 530)

öy. II

7' []x-ni-^rša-an^r-x-^riš D^rPi-^rir^r-[u]a KI.MIN D^rUTUŠ^r-
ma-kán ki-i da-a-iš

8' 1 É ŠÀ.BA!¹⁴ 40 NAM.'RA' 21 EN.TU₇pa-r[a]-^ra ap^r-pa-an-zi
LÚUŠ.BAR

9' ŠA É.GAL^{URU}Har-^ua-^ši-ia-aš 1 GU₄ 28 UDU 46 PA 3 BÁN ZÍZ
ŠE

10' I-NA É.'GAL^{LIM}-at-kán pu-nu-uš-^šu-an-zi EGIR-pa GAR-ri

¹¹ Tekeli 2014: 20.

¹² Tekeli 2014: 21.

¹³ Hazenbos 2003: 102 vd.; transkripsiyon için bkz. Groddek 2004: 36-38; Forlanini 1990: 116-119.

¹⁴ İşaret BAR.

- 11' ŠU.NÍGIN.GAL 50 É^{TUM} ŠÀ.BA!¹⁵ 6 ME 37 NAM.'RA ŠÀ'.BA
46 NAM.RA^{LÚ}KUŠ₇ 'GUŠKIN'
- 12' 10 NAM.RA É.GAL^{LÚ}SANGA 1 ME 3 NAM.'RA' É^{URU}Ha-a-
ri-ia-ša
- 13' 40 NAM.RA^{LÚ}.MEŠ^{LÚ}UŠ.BAR^{URU}Ha-ri-ia-ši-ia-ši-iš¹ ME 90
EN.TU₇pa-ra-a¹⁶
- 14' 8 GU₄ 2 ME 2 UDU 2 ME 95 PA 2 BÂN ZÍZ ŠE 15 PA 4 BÂN
GEŠTIN
- 15' I-NA É.GAL^{LIM}-at-kán pu-nu-uš-šu-qa-an-zi EGIR-pa GAR-ri
- 16' 3 ME 24 ALAM KÙ.BABBAR GUŠKIN 1 LI-IM '4 UDU'-ma
^DUTU^{ŠI}pa-a-i

- 7' x kentinde Tanrı Pirva (için) majeste aynı şekilde bunları
koydu/yerleştirdi:
- 8' 1 ev, içinde 40 NAM.RA, (onların içinden) 21 mutfak görevlisi¹⁷
tahsis ederler.
- 9' Harwaşiya kenti sarayının dokumacı(ları): 1 sığır, 28 koyun, 46
PA ölçüsünde ve 3 BÂN ölçüsünde kızılca buğday, tahıl.
- 10' Onlar sarayda soruşturulur/incelenir ve (buna göre) tekrar
konulur/yerleştirilir.
- 11' Toplamda: 50 ev, (bunun) içinde 637 NAM.RA, (bunun) içinde
46 NAM.RA araba savaşçısı/baş seyis,¹⁸
- 12' 10 NAM.RA saray rahibine, 103 NAM.RA Hariyaşa kenti evine
- 13' 40 NAM.RA Hariyaşi kenti dokumacıları. 190 mutfak görevlisi.
- 14' 8 sığır, 202 koyun, 295 PA ölçüsünde ve 2 BÂN ölçüsünde
kızılca buğday, tahıl 15 PA ölçüsünde ve 4 BÂN ölçüsünde şarap.
- 15' Onlar sarayda soruşturulur/incelenir ve tekrar
konulur/yerleştirilir.
- 16' 324 gümüş (ve) altın heykel ve 1004 koyunu majeste verir.

Buradan anlaşıldığına göre, sığırlar ve koyunlar gibi NAM.RA'lar da birer ganimet olarak görülebilmektedirler. Sahip oldukları meslek ve yeteneklere göre ayrılan NAM.RA'lar, ihtiyaç duyulan kentlere ve oranın tapınaklarına hizmet amacıyla yollanmaktadırlar.¹⁹ Yine metinden anladığımızı göre, kentlerin ve tapınakların neye ne kadar ihtiyacı olduğuna

¹⁵ İşaret BAR.

¹⁶ Muhtemelen *parāappanzi* olmalıdır; krş. satır 13'. Bkz. Hazenbos 2003: 104 dn. 170.

¹⁷ Ünal 2016: 114 "EN.TU₇ 'aşçı, yemek pişiren kimse, mutfak görevlisi' olarak geçmektedir."

¹⁸ ^{LÚ}KUŠ₇.GUŠKIN: Ünal 2016: 302a; krş. Hazenbos 2003: 106 "the golden chariot-fighter".

¹⁹ Hazenbos 2003: 102.

dair bilgiler alınmakta ve bu bilgiler ışığında kentlere aktarım yapılmaktadır. Bununla beraber, savaş sırasında yaralanmış, sakatlanmış kişilerin de işgücü olarak yararlanılmak amacıyla söz konusu nüfus aktarımlarına katılımlarının sağlandığı metinlerden anlaşılmaktadır.²⁰

Konu ile ilgili bir diğer metin ise, literatürde “Karağna Kenti Kült Envanteri” olarak geçen belgedir. Tablet sayesinde, büyük kült merkezlerindeki uygulamalar ve iş bölümü hakkında bilgi sahibi olmaktadır.

KUB 38.12²¹ (CTH 517)

öy. I

3 [(LÚ)]^{MEŠ}NAM.RA-ši kap-pu-u-ua-an-te-eš^{LÚ.MEŠ}hi-lam-ma-ti-eš-ši-kán

4 [(p)]a-ra-a DIB-an-za ...

öy. II

15 ú-e-te-er^{LÚ.MEŠ}NAM.RA-ši kap-pu-u-ua-an-te-eš

16 an-na-al-liš-ši 2 É^{TUM} 20^{LÚ.MEŠ}NAM.RA

17 ŠA^{LÚ.MEŠ} URU^{URU}KÙ.BABBAR-ti ki-nu-na-aš-ši 1 É^{TUM}ŠA 12^{LÚ.MEŠ}NAM.RA

18 GAL^{LÚ}DUB.SAR.GIŠ EGIR-an-da pé-eš-ta ŠU.NÍGIN 32^{LÚ.MEŠ}[NA]M.R[A]

ay. III

4 [... É]^{TUM}ŠA 7^{LÚ.MEŠ}NAM.RA

5 [Š]A É.GAL^{DUTU}ŠI GAL^{LÚ}DUB.ŠAR.GIŠ pé-eš-[ta]

öy. I

3 Onun NAM.RA'ları (Tanrının) sayılmıştır. Ona (Tanrıya) tapınak görevlileri

4 tahsis edilmiştir. ...

öy. II

15 inşa ettiler. Onun (Tanrının) NAM.RA'ları sayılmış(tır).

16 Eskiden ona (Tanrıya) iki ev (ve) 20 NAM.RA

17 Hatti kenti halkı tarafından (verilmişti). Şimdi ona bir ev (ile) 12 NAM.RA

18 daha, Tahta tablet katiplerinin başı verdi. Toplam 32 NAM.RA

²⁰ Arıkan 2000: 224, ayrıca bkz. Hoffner 2003a: 86; Marazzi 2016: 312-313.

²¹ Darga 1973: 7 vd.

ay. III

4 ... ev (ile) 7 NAM.RA

5 majestenin sarayı(ndan) Tahta tablet katiplerinin başı verdi.

Burada özellikle ilgi çeken durum, NAM.RA'ların bireysel evlere, yani küçük ölçekte birer üretim merkezi olarak etkinlik gösteren temel ekonomik birimlere yollanmalarıdır. Bu evlerdeki dağılım ise genelde 10 kişilik gruplar halinde organize edilmektedir.²² Söz konusu evler sadece basit ekonomik ünitelerdir. Eğer içlerinde yaşayan aileler varsa, buralardaki aileler ikinci derece öneme sahiptir. Bir başka deyişle, bu yapılar kurumsallaşmış unsurlar olarak görülmekte, söz konusu yapılardaki aileler değişse dahi esas olanın bu ekonomik üniteler olduğu anlaşılmaktadır.²³ NAM.RA'ların gönderildikleri yerlerdeki görev dağılımı, kontrolleri gibi durumlardan sorumlu olan yetkilinin ise *BĒL MADGALTI* (*auriyaş işhaş* “askeri vali, hudut beyi”) denen görevliler olduğu anlaşılmaktadır.²⁴

KUB 31.84²⁵ (CTH 261.1)**ay.III**

60' *A-NA NA[(M.R)]A^{HLA}-ma ku-ya-pi NUMUN^{HLA} an-ni-iş-kán-zi nu a-ú-ya-ri-aš EN-aš*

61' *hu-u-ma-an-da-aš-ša IGI^{HLA}-ŠU še-er hu-ya-an-za e-eš-tu ...*

...

68' *[m]a-aḥ-ḥa-an-ma NAM.RA^{HLA} pi-an-zi nu-uš-ši AŠ-RA²⁶ hu-u-da-ak*

69' *hi-in-kán-du gi-im-ra-aš-ša ku-i-e-eš ya-al-hu-u-ya-an-te-eš*

70' *nu-uš-ma-aš-ša-an ú-e-tum-ma-aš ud-da-ni-i IGI^{HLA}-ya ḥar-ak*

71' *na-aš SIG₅-in ú-e-da-an-za e-eš-tu*

ay.III

60' NAM.RA'lar hakkında, onlar tohumları ekerlerken askeri vali/hudut beyinin

61' gözleri hepsinin üstünde olsun!²⁷

...

²² Archi – Klengel 1980: 153.

²³ Söz konusu durumu net bir şekilde ifade eden bir metin onun açıklaması için bkz. KBo 12.53 + KUB 48.105 (CTH 530) Archi – Klengel 1980: 143-157.

²⁴ Reyhan 2017: 233.

²⁵ Alp 1949: 257vd; Miller 2013: 230vd.

²⁶ Miller 2013: 232 dn 445.

²⁷ Miller 2013: 231; Reyhan 2017: 232; krş. Alp 1949: 257; *šerḥuḫai-/ḥuya-*. “müşahade etmek” için bkz. Ünal 2016: 212.

- 68' NAM.RA'ları verdikleri zaman, (askeri vali/hudut beyi) onlara (NAM.RA'lara) yeri derhal²⁸
 69' versinler/taksim etsinler. Hangi (NAM.RA'lara) arazi ayrılmış²⁹ ise
 70' onlara inşa işinde dikkat et!³⁰
 71' ve o (iş) iyi inşa edilmiş olsun!

Hitit siyasi politikasında diğer ganimetler gibi savaş ganimetleri arasında sayılan NAM.RA'lar, işgücü olarak yeni yerleşim birimlerine veya düşman orduları ya da doğal afetler vb. gibi unsurlarca yıkıma uğramış bölgelere yerleştiriliyorlardı.³¹ Seferlerin amacı temelde, sefer yapılan bölgede Hitit askeri ve siyasi varlığını sağlamlaştırmak olarak belirtilebilir. Bu bağlamda yapılan nüfus aktarımları ise, hem düşmanın askeri gücünü zayıflatma, hem de Hitit kontrolü altındaki bölgelerde kullanılmak üzere bir insan kaynağı sağlamaktaydı.³² Gerçekten de Hititlerde durum böyle görünmektedir. Şehirlere, çiftliklere, orduya, tapınaklara, sarayın hizmetine, boş veya yeniden bayındırlaştırılan kentlere yönelik bir yerleşim ve hizmet politikası, özellikle askeri sefere çıkan Hitit kralları tarafından uygulanmıştır. Bunun en açık örneği, KUB 21.29 numaralı metinde bulunmaktadır.

KUB 21.29³³ (CTH 89)

öy. I

- 11 ^{URU}Ti-li-ú-ra-aš URU-aš IŠ-TU UD^{KAM}mHa-an-ti-li
 12 dan-na-at-ti-iš e-eš-ta na-an A-BI-YA
 13 ^mMur-ši-li-iš EGIR-pa ú-e-te-et a-še-ša-nu-ut-ma-an
 14 na-a-ú-iš SIG₅-in a-še-ša-nu-ut-ma-an a-pé-e-el
 15 IŠ-TU NAM.RA^{GIŠ}TUKUL tar-aḫ-ḫa-an-ti-it
 16 an-na-al-li-iš³⁴ -ma-kán ku-i-e-eš LÚ^{MEŠ} [^{URU}Ti-li-ú-ra
 LÚ.MEŠAPIN.LÁ]³⁵

²⁸ Krş. Reyhan 2017: 232.

²⁹ Alp 1949: 259 ve dn. 62; krş. Miller 2013: 233 ve dn 456.

³⁰ IGI^{HI.A}-ua ḫark- "bir şeye dikkat etmek" için bkz. Ünal 2016: 163.

³¹ Reyhan 2009: 162.

³² Lorenz-Schraakamp 2014: 38.

³³ Alp 1949: 245-246. Ayrıca bkz. von Schuler 1965, Gonzalez 1994: 161 vd; del Monte 2003: 67, 146.

³⁴ Metinde -uš olarak geçmektedir.

³⁵ Şüpheli tamamlama için bkz. Alp 1949: 245; [^{URU}Ti-li-ú-ra] tamamlaması için bkz. von Schuler 1965: 146; Gonzalez 1994: 161; del Monte 2003: 67.

- 17 EGIR-*an e-šir na-aš-kán ar-ḥa* [*da-aḥ-ḥu-un*]³⁶
 18 *na-aš*^{DUTU}^{SI} EGIR-*pa ú-ya-t[e-nu-un]*
 19 *na-aš* EGIR-*pa I-NA*^{URU} *T[i-li-ú-ra-aš a-še-ša-nu-nu-un]*³⁷

- 11 Tiliura kenti, Hantili zamanından (beri)
 12 boştu ve onu babam
 13 Murşili tekrar inşa etti fakat onu
 14 iyi (bir şekilde) iskân etmedi. Onun (II. Murşili'nin)
 15 silahla yendiği NAM.RA ile (iskan etti).
 16 Fakat eskiden çiftçi olan Tiliuralılar
 17 (eski sakinler) kalmışlardı. Onları aldım
 18 ve onları (ben) majeste geri getirdim.
 19 Onları Tiliura kentine tekrar yerleştirdim.

Bu metin III. Hattuşili dönemine tarihlenmektedir. Eski Hitit devri krallarından Hantili devrinden Gaşgaların eline geçen kent, bu bölgeye seferler düzenleyen III. Hattuşili'ye kadar Hitit yönetiminden uzak kalmıştır.³⁸ Buradan anlaşıldığına göre, Hattuşa'nın kuzeydoğusuna yerleştirilen³⁹ Tiliura kentinin asıl yerleşimcileri çiftçi?⁴⁰ iken, babası II. Murşili tarafından kente onun "silahla yendiği" NAM.RA'lar yerleştirilmiştir. Ancak III. Hattuşili, Tiliura kentinin eski sakinlerini geri yerleştirmiştir.

Rutherford, Giorgadze'ye de katılarak, merkezi yapı tarafından sağlanan ve yerel birimlere dağıtılan özellikle kadın NAM.RA'ların varlığına dikkat çeker.⁴¹ Bunu metinlerden de doğrulayabiliyoruz. Örneğin, Ukkura'nın oğlu ile ilgili bir mahkeme tutanağında bu durum şöyle belirtilmektedir:

³⁶ Gonzalez 1994: 161 "[*da-a-aš*]"; del Monte 2003: 67 "[*tar-na-aš*]".

³⁷ Gonzalez 1994: 161 "*a-še-ša-nu-un*".

³⁸ Murat 2016: 31, 32.

³⁹ Ertem 1973: 142; del Monte-Tishcler 1978: 421-422; del Monte 1992: 169.

⁴⁰ Sedat Alp tarafından öy. I 16'daki kırık kısım, APIN.LÁ olarak tamamlanmıştır ancak bunun kesin olmadığını kendisi de belirtmektedir; Alp 1949: 245. Bununla beraber metnin 25. satırında LÚ^{MEŠ} GİS^{TI}TUKUL.GÍD.DA "çiftçiler?" ifadesi bu tamamlamayı destekler nitelikte görünmektedir. Ünal 2016: 324'de sözcük için LÚ^{TI} GİS^{TI}TUKUL.GÍD.DA "çiftçi?" anlamı verilmektedir. Bkz. Friedrich 1952: 297 "LÚ^{TI} GİS^{TI}TUKUL GÍD.DA 'Mann des langen Werkzeuges'='Bauer?'; Rüster-Neu 1989: 194 Nr. 206 "LÚ^{TI} GİS^{TI}TUKUL GÍD.DA" 'Bauer?' (köylü?, çiftçi?).

⁴¹ Rutherford 2004: 381.

KUB 13.35⁴²**sütun II**

9 NAM.RA-*ma-ua-mu ku-in IŠ-TU É.GAL^{LIM} EGIR-pa pé-eš-kir*
 10 *nu-ua-za* 1 ^{LÚ}AMA.A.TU 1 MUNUS^{TUM}-*ya da-aḫ-ḫu-un*

9 Saraydan bana geri verdikleri (iade ettikleri) NAM.RA’(lardan)
 10 bir erkek ev hizmetçisi/uşak ve bir kadını kendim için aldım.

KUB 26.69⁴³ (CTH 295)**ay. V**

10 *nu-kán* 12 NAM.RA ŠA^mUR.SA[G-...]
 11 *I-NA* ^{URU}*I-ya-ú-pa-pa EGIR-an*
 12 2 MUNUS ^{URU}*I-ú-mi-ya-ri-ni*
 13 2 MUNUS ^{URU}*I-ú-ḫa-aš-te-li* 1 MUNUS ^{URU}[x]
 14 2 MUNUS *E-PIŠ* BA.BA.ZA É^{md}SÍN-SUM⁴⁴
 15 1 MUNUS ^{URU}*Za-al-pu-ut-ta EGIR-an*
 16 ŠU.NÍGIN 20 NAM.R[A^M]^{EŠ} ^{URU}*Dur-m[e-t]a?*

10 UR.SAG ...’nın 12 NAM.RA’sı
 11 Iyaupapa kenti gerisinde(dir).
 12 2 kadın Iumiyarina kentinde,
 13 2 kadın Iuhaštela kentinde, 1 kadın [...] kentinde
 14 Armapiya’nın evinde arpa ezmesi/lapa imalatçısı 2 kadın,
 15 1 kadın Zalputta kenti gerisinde:
 16 Toplam 20 NAM.RA Durmeta[?] kenti(ndedir).

Sonuç

Buraya kadar işlediğimiz metinlerden ve başvurulmuş yayınlardan anladığımız kadarıyla Hitit kralları, kendilerine ait olan ülke topraklarını, kullanmak üzere birtakım kişilere toprak bağış belgeleri aracılığıyla verdiği gibi topraklarla birlikte içindeki nüfusu da mal sahibine bağışlamaktadır. Ayrıca tapınakların ve Tanrı kültlerinin bulunduğu şehirlere yapılan hatırı

⁴² Werner 1965: 6-7; krş. Alp 1949: 248; Hoffner 2003b: III. 58.

⁴³ Werner 1965: 44-45; krş. Alp 1949: 247-248.

⁴⁴ Rüster-Neu 1989: 256 Nr. 331.

sayılır miktarda hayvan, eşya bağışının yanında yine NAM.RA'lara da bu tapınaklarda hizmet personeli olarak görev verildiği görülmektedir.

Kral, komutan olarak ordusunun başında çıktığı seferi yönetip ganimetleri -ve elbette NAM.RA'ları da- başkente ulaştırıyordu. Daha sonra ise kral olarak idari işleri ele alıyor ve bu ganimetlerin, tutsakların, elde edilen toprakların gerekli kişilere ve yerlere dağıtım işinin yapılmasını emrediyordu. Bu dağıtımdan sonra çıkan yasal sorunların çözümü ise yerel yetkililer tarafından sağlanamadığı takdirde veya arazinin ve dolayısıyla içinde bulunan nüfusun da başıboş kalması halinde konu tekrar krala geliyor ve bu kez de yargıç olarak konu ile ilgili kararını veren kral, tekrar bir dağıtım yapabiliyordu.

Elbette bu kadar fazla sayıda insanın Hatti ülkesine getirilmesi ciddi bir demografik ve kültürel karmaşa yaratmış olsa gerektir. Yani bir başka deyişle, söz konusu seferler sonrasında memleketlerinden alınan NAM.RA'ların imparatorluk toprakları içinde çeşitli bölgelere dağıtılarak yeniden yerleştirildiğini, ele aldığımız metinlerden öğrenmekteyiz ki bunun örneklerinin yukarıda birçok metinde görüldüğünü düşünebiliriz.

KAYNAKÇA

- Alp 1949: S. Alp, "Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA'lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı", *Belleten* 13, ss. 245-270.
- Archi-Klengel 1980: A. Archi-H. Klengel, "Einhethitischer Text über die Reorganisation des Kultes". *Altorientalische Forschungen* 7, ss. 143-158.
- Arikan 2000: Y. Arikan, "Hitit Belgelerinde Körler", in: *Archivum Anatolicum* 4, ss. 207-224.
- Bryce 2003: T. R. Bryce, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum* (çev. Müfit Günay). Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Darga 1973: M. Darga, *Karahna Şehri Kült Envanteri. (Keilschrift urkunden aus Boghazköi XXXVIII 12)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1825, İstanbul.
- del Monte 1992: G. del Monte, *Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement*, (Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes 6/2; TAVO Beihefte B 7/6) Wiesbaden.

- del Monte 2003: *Antologia Della Letteratura Ittita*. Servizio Editoriale Universitario di Pisa.
- del Monte-Tischler 1978: G. del Monte-J. Tischler, *Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte*, (Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes 6; TAVO Beihefte B 7) Wiesbaden.
- Ertem 1973: H. Ertem, *Boğazköy metinlerine geçen coğrafya adları dizini*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları No: 230, Ankara.
- Forlanini 1990: M. Forlanini, “Uda, un casprobabled'homonymie”, in: *Hethitica* 10, ss.109-127.
- Friedrich 1952: J. Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch. Kurzgefasste kritische Sammlung der Deutungen hethitischer Wörter. 1.-4. Lieferung*, Heidelberg 1952-1954.
- Goetze 1933: A. Goetze, *Die Annalen des Muršiliš*, (Mitteilungen der Vorderasiatisch-Agyptischen Gesellschaft 38) Leipzig.
- González Salazar 1994: J. M. González Salazar, “Tiliura, un ejemplo de la política fronteriza durante el imperio hitita (CTH 89)”, in: *Aula Orientalis* 12 159-176.
- Groddek 2004: D. Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KUB 51*, (Dresdner Beiträge zur Hethitologie-P 15) Dresden.
- Hazenbos 2003: J. Hazenbos, *The Organization of the Anatolian Local Cults during the Thirteenth Century B.C. An Appraisal of the Hittite Cult Inventories*, (Cuneiform Monographs 21) Leiden - Boston.
- Hoffner 2002: H. A. Hoffner, “The Treatment and Long-Term Use of Persons Captured in Battle according to the Mašat Texts”, Gs. Güterbock, ss. 61-72.
- Hoffner 2003a: “The Disabled and Infirm in Hittite Society”. *Eretz-Israel* 27, Jerusalem.
- Hoffner 2003b: “Records of Testimony Given in the Trials of Suspected Thieves and Embezzlers of Royal Property”, in: *Context of Scripture* Vol. III, ss. 57-60.
- Lorenz-Schrakamp 2014: J. Lorenz-I. Schrakamp, “Our Master! Do not destroy us!”. The Fate and Role of Non-Combatants in the Wars of the Hittites, *Alter Orient und Altes Testament* 413, ss. 37-64.
- Marazzi 2016: M. Marazzi, ““Blinding” in Hittite Society”. *Libiamo ne' lieti calici*, Ancient Near Eastern Studies Presented to Lucio Milano on the Occasion of his 65th Birthday by Pupils, Colleagues and Friends *Alter Orient und Altes Testament* 436, 307-317.

- Melchert 2010: H. C. Melchert, "Prehistorya". H. C. Melchert (ed.) içinde, *Luviler*. (B. Baysal ve Ç. Çıdamlı çev.) Leiden-Boston: *Hanbuch der Orientalistik* ss. 19-25.
- Miller 2013: J. L. Miller, *Royal Hittite Instructions and Related Administrative Texts*, Society of Biblical Literature 31 Atlanta.
- Murat 2016: L. Murat, *Anadolu'da Kaşkalar*. Hel Yayınları No: 40, Ankara.
- Otten-Souček 1965: H. Otten-V. Souček, *Das Gelübde der Königin Puduḫepa an die Göttin Lelwani*, (Studien zu den Boghazköi-Texten 1) Wiesbaden.
- Puhvel 1984: J. Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary Vol. 1: Words beginning with A; Vol 2: Words beginning with E and I*, Berlin - New York - Amsterdam.
- Reyhan 2009: E. Reyhan, "Hititlerde Devlet Gelirleri, Depolama ve Yeniden Dağıtım". *Gazi Akademik Bakış*, 2/4(157-174).
- Reyhan 2017: E. Reyhan, *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim. Direktif, Yemin Sadakat*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Rutherford 2004: I. C. Rutherford, "Women Singers and the Religious Organisation of Hatti. On the Interpretation of CTH 235.1 & 2 and Other Texts", in: *Offizielle Religion* ss. 377-394.
- Rüster-Neu 1989: C. Rüster-E. Neu, *Hethitisches Zeichenlexikon. Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Bogazköy-Texten*, (Studien zu den Boghazköi-Texten Beiheft 2) Wiesbaden.
- Tekeli 2014⁵: İ. Tekeli, *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Ünal 2016: A. Ünal, *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara. von Schuler
- von Schuler 1965: E. von Schuler, *Die Kaškäer. Ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien*, (UAVA 3) Berlin.
- Werner 1967: R. Werner, *Hethitische Gerichtsprotokolle*, (Studien zu den Boghazköi-Texten 4) Wiesbaden.

